

ISMERTETÉSEK, BÍRÁLATOK

LAKÓ ELEMÉR: **A kalotaszegi nyelvjárás magánhangzó-rendszere.** Kriterion K. Bukarest, 1974, 152 l.

Az előszóból megtudjuk, hogy az értekezés 1957-ben már készen volt, és bár a szerző az összegezésben felhasznált az azóta megjelent irodalomból is néhány fontos művet, a dolgozat dereka csak annyiból változott, hogy a szerző lerövidítette anyagát. Az ismertető ezt tudomásul veszi, és nem is kérhet a szerzőtől olyasmit számon, amire az nem vállalkozott. Az a meggyőződésem egyébként, hogy a könyv a teljes átdolgozás nélkül is hasznos, értékes mű, és azok számára is jól használható, akik esetleg az anyag más szempontú csoportosítását részesítenék előnyben.

Bevezetésében (7—23) indokolja, hogy miért a feldolgozott falukat foglalta a Kalotaszeg elnevezésbe. Ismerteti röviden a terület múltját és jelenét, majd rátér az eddigi nyelvjárás tanulmányok hangjelöléséből levonható tanulságokra és közli saját megfigyeléseit. Ezután leírja követett módszerét, és az *e* hangon be is mutatja. A fonémákon kívül nagy súlyt helyezett a variánsokra, valamint az egyes fonémák megterheltségi arányára a köznyelvhez viszonyítva. A fonémák száma, megterheltsége és a variánsok alapján kisebb tájegységekre bontja a vizsgált terület 32 kutatópontját, és egy-egy azonos tájegységből (4—6 falu) kiválasztott tipikus pontról mutatja be anyagát.

Az I. fejezet (24—41) leírja az irodalmi nyelvben elő nem forduló hangokat — akár fonémák, akár variánsok, és megadja előfordulási helyüket példákkal illusztrálva, majd egy sematikus ábrán bemutatja helyzetüket a köznyelvben is előforduló hangokhoz viszonyítva. Ezután csoportosítja a hangokat földrajzi előfordulásuk szerint, végül ezek alapján megállapítja a terület kisebb tájegységeit. Két fő típust állapít meg, a nyugati, diftongusos és a keleti, monoftongusos területet, és az előbbin belül egy nyíltabb *e*-ző vidéket, ahol egyben a hosszú *ē* is előfordul.

A második fejezet (42—129) alkotja az értekezés derekát. Ebben sorra veszi a kalotaszegi nyelvjárás formáit, és ezek variánsait, majd viszonyítja nyelvjárás megterhelésüket a köznyelvihez. Noha nem törekszik a nyelvjárás kuriózumok bemutatására, példáiból egész csinos kis tájszótár is kikerekedhetne. Érdekes a *-ra* határozórag régiesebb *-rá* ejtése néhány községben (52), valamint a *-vé* rag illeszkedés nélküli alakja (94). Egy lényegtelen terminológiai megjegyzésem van: a szerző a nyelvjárás hangjait az „irodalmi nyelv” hangjaival hasonlítja össze. Szokásosabb ilyenkor

a „köznyelv” kifejezést használni, hiszen a szerző IMRE SAMURA hivatkozva (16) pontosan megmondja, milyen jellegű köznyelvhez viszonyít. A 46. lapon egy értelemzavaró sajtóhiba: (*a: é*), helyesen: (*a: á*), mint a 43. lapon.

A harmadik fejezet (130—40) az összefoglalás. A kalotaszegi magánhangzó-rendszer a magyar nyelvterületen leggyakoribb típusozat tartozik: 8 rövid—7 hosszú. Az egyes fonémák variánsaiban és megterhelésében azonban sok olyan érdekes sajátosság van, amelyek egyénivé, jellemzővé teszik a nyelvjárást, és egyben területileg körülhatárolható altípusokat mutatnak. A továbbiakban összefoglalóan felsorolja a nyelv-magasság, az ajakműködés és az időtartam szempontjából mutatkozó jellegzetességeket. Egyben megállapítja azokat a hangtani vonásokat, amelyek a szomszédos nyelv-járástípusokkal összekapcsolják vagy elválasztják. Összekapcsolja Kalotaszeget Biharral, a Szilágysággal, a Borsodvölgygel és a Mezőséggel az *i*-zés, a záródó diftongusok Biharral és a Szilágysággal, a zárt *a*-zás a Mezőséggel, a zárt *é*-zés pedig a Szilágysággal. A szomszédos nyelvjárásoktól elütő sajátosságok pedig a következők: az *ë*-zés, bizonyos fajta tipikus *ö*-zés és a nyíltabb *ę* használata. Ezután részletesen foglalkozik a köznyelv hatásával a nyelvjárásra. A dolgozatot két térkép egészíti ki, a kutatópontok és a belső nyelvjárási határok. Az eredményeket röviden román és német nyelven is összegezi.

Lakó Elemér munkája egy értékes és hasznos hangtani monográfia. Bő és érdekes nyelvi anyagot tartalmaz, jó szolgálatokat tett a magyar dialektológia több területén. Megjelenését örömmel üdvözölhetjük.

KÁLMÁN BÉLA

SZILÁGYI FERENC: Csokonai dunántúli tájszógyűjtése. Egy fejezet irodalmi nyelvi szókincsünk történetéből (Nyelvtudományi Értekezések 82. sz. Bp., 1974., 238 l.)

Szilágyi Ferenc, akit a Magyar Irodalmi Lexikon „író, költő, nyelvész” szavakkal jellemez, a Csokonai életművével kapcsolatos filológiai munkálatok egyik vezető egyénisége. Nemcsak a kritikai kiadás termékeny munkatársa: már jóval e munka megindulása előtt is behatóan tanulmányozta a költőnek a magyar nyelvvel, ennek kiművelésével kapcsolatos gondolatait, hazafiságának a nyelv szeretetével való összeforrottságát. Erről tanúskodik egyebek között „A nyelv művelő Csokonai” című kitűnő tanulmánya is (Lőrincze L. szerk. Nyelv művelő. Bp., 1956. 114—22).

Mostani — Pais Dezső emlékének ajánlott — kötete minden eddiginél alaposabb bűvárkodás eredményét foglalja össze. Tárgyát olyan széles filológiai apparátussal dolgozza fel, hogy teljes mértékben indokoltnak tarthatjuk a munka alcímét: valóban egész irodalmi nyelvi szókincsünk sorsába nyerünk betekintést. Tulajdonképpen maga a főcím lenne vitatható: mert bár a kötet először valóban Csokonai somogyi tájszójegyzékének félszáznyi kifejezését dolgozza fel — ez tudatos népnyelvi gyűjtés a szótáríró Márton József számára —, egy ennél jóval terjedelmesebb fejezetben fog-